

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Adlington, Lucy

**Croitoresele de la Auschwitz : adevărata poveste a
femeilor care și-au croit supraviețuirea** / Lucy Adlington ;
trad. Alina Scurtu. - București : Bookzone, 2021

ISBN 978-606-9748-65-7

I. Scurtu, Alina (trad.)

821.111

Grafician copertă: **Maria Stoian**
Traducător: **Alina Scurtu**
Redactor: **Anca Coman**
Tehnoredactor: **Anca Marisac**

THE DRESSMAKERS OF AUSCHWITZ
Copyright © Lucy Adlington 2021

© Bookzone 2021, pentru prezenta ediție
Toate drepturile rezervate pentru limba română.
Nicio parte a acestei lucrări nu poate fi stocată
sau reprodusă fără acordul editurii.

Editura Bookzone

Șoseaua Berceni nr. 104, sector 4, București
Comenzi și informații:
Telefon: +40 774 091.579; +40 770 584.429
E-mail: office@bookzone.ro
www.bookzone.ro

LUCY ADLINGTON

CROITORESELE
DE LA
AUSCHWITZ

*Adevărata poveste a femeilor care și-au croit
supraviețuirea*

Bookzone
BUCUREȘTI, 2021

- timpul filmărilor unui documentar. Kobylański, Tomasz, „Życie codzienne w willi Hössa”, *Polityka*, ianuarie 2013.
- 28 Muzeul de Stat de la Auschwitz are o echipă de conservare cu dotări bune, care lucrează la stabilizarea textilelor vulnerabile, precum șalurile de rugăciune evreiești și alte articole-cheie din vasta colecție de îmbrăcăminte. Inevitabil, articolele organice se deteriorează... când vor fi lăsate să se descompună dovezile crimelor în masă? Sau ar trebui să fie conservate dincolo de existența lor naturală, pentru a continua să acționeze ca dovezi?
- 29 Corespondență cu autoarea.
- 30 Mărturia Alidei Vasselin, *Auschwitz – The Nazi Civilisation*. În ceea ce privește comportamentul uman, Hunya a folosit expresia *Der Liebe Gott hat ein grosser Tiergarten* – Dumnezeu are o grădină zoologică mare –, adică lumea e plină de tot felul de oameni. Nepoata Hunyei, Gila, a spus: „Mătușa mea Hunya folosea această expresie, iar ea, ca supraviețuitoare a lagărului de la Auschwitz, cunoștea cu siguranță profunzimea acestei grădini zoologice.” Corespondență cu autoarea.
- 31 Conversație cu Pavel Kanka, ianuarie 2020.

Cuprins

Prefață.....	7
Introducere	15
Una dintre puținele supraviețuitoare.....	21
Singura putere	47
Ce urmează, cum să continui?.....	77
Steaua galbenă.....	113
Primirea obișnuită	139
Vrei să rămâi în viață.....	169
Vreau să locuiesc aici până mor	209
Dintre zece mii de femei.....	239
Solidaritate și sprijin	273
Aerul miroase a hârtie arsă.....	303
Vor să fim normali?	349
MULȚUMIRI	373
Credite pentru fotografii.....	375
BIBLIOGRAFIE	379
Note cu privire la surse.....	389

Una dintre puținele supraviețuitoare

După doi ani, am ajuns în clădirea principală de la Auschwitz, unde am lucrat ca și croitoreasă în atelier, pentru familiile celor din SS. Lucram zece-douăsprezece ore pe zi. Sunt una dintre puținele supraviețuitoare ale iadului de la Auschwitz.

— Olga Kováčí

O zi ca oricare alta.

În lumina a două ferestre, un grup de femei cu baticuri albe pe cap stăteau la mese lungi din lemn și coseau, cu capetele aplecate asupra veșmintelor, împungând cu acul. Era o încăpere la subsol. Cerul care se zărea prin ferestre nu reprezenta libertatea. Acesta era refugiul lor.

Erau înconjurate de toate ustensilele unui salon de modă înfloritor; toate uneltele meseriei lor. Pe mese, câte un metru de croitorie încolăcit, foarfeci și bobine de ață. Stivuiți la îndemână, baloți de toate felurile de țesături. Împrăștiate prin jur, reviste de modă și hârtie foșnitoare de tipare pentru rochii. Lângă atelierul principal se afla o cameră de probă, care le oferea intimitate clienților, totul sub protecția isteței, priceputei Marta, care până nu

demult condusesese propriul salon de succes la Bratislava. Ajutoarea Martei era Borishka.

Croitoresele nu coseau în liniște. Într-o amestecătură de limbi – slovacă, germană, maghiară, franceză, poloneză –, sporovăiau despre lucrul lor, despre casele lor, despre familii... făceau chiar și glume între ele. Cele mai multe erau tinere, la urma urmei, încă adolescente sau abia trecute de douăzeci de ani. Cea mai tânără nu avea decât paisprezece ani. Îi ziceau Găinușa, iar ea se avânta prin salon să aducă ace sau să măture capete de ață.

Cele care erau prietene lucrau împreună. Irene, Bracha și Renée erau toate de la Bratislava, la fel și Katka, soră cu Bracha, care broda haine elegante din lână pentru clienți, chiar și atunci când degetele îi erau înghețate. Baba și Lulu erau alte două croitorese care erau prietene bune, una serioasă, cealaltă neastâmpărată. Hunya, care avea cam treizeci și cinci de ani, era atât prietenă, cât și figură maternă, o forță de luat în seamă. Olga, cam de aceeași vârstă cu Hunya, li se părea antică fetelor mai tinere.

Toate erau evreice.

Alături de ele coseau două franțuzoaice comuniste, Alida, care făcea corsete, și Marilou, luptătoare în Rezistență, amândouă arestate și deportate pentru că se opuseseră ocupației naziste în țara lor.

În total, douăzeci și cinci de femei care împungeau cu acul. Când una dintre ele era chemată de la lucru și nu o mai vedeau niciodată, Marta aranja iute ca o alta să-i ia locul. Voia ca un număr cât mai mare de prizoniere să se alătore refugiului de la subsol. În acea încăpere, aveau nume. Dincolo de salon, nu aveau nume, erau doar numere.

De lucru era îndeajuns pentru toate. Caietul de comenzi, mare și negru, era atât de plin, încât exista o

listă de așteptare de șase luni, chiar și pentru clienții foarte sus-puși de la Berlin. Li se dădea prioritate clienților locali și celei care înființase salonul. Hedwig Höss. Soția comandantului lagărului de concentrare de la Auschwitz.

Într-o zi, o zi ca oricare alta, s-a auzit în salonul de la subsol un țipăt de groază și s-a simțit mirosul îngrozitor de țesătură arsă. Catastrofă. Materialul fusese ars de un fier de călcat prea încins; arsura era chiar în partea din față, n-aveai cum s-o ascunzi. Clienta trebuia să vină la probă chiar a doua zi. Croitoreasa neîndemânică era înnebunită de îngrijorare și striga:

— Ce putem face? Ce putem face?

Celelalte s-au oprit din lucru, înțelegându-i panica. Nu era vorba despre o simplă rochie distrusă. Clientele aceluși atelier de modă erau soțiile celor cu grade superioare din garnizoana SS de la Auschwitz. Oameni cunoscuți pentru bătăi, tortură și crime în masă. Oameni care aveau control absolut asupra vieții și destinului fiecărei femei din acea încăpere.

Marta, responsabilă, a analizat paguba cu mult calm.

— Știi ce facem? Scoatem bucată asta și inserăm materialul ăsta nou aici. Repede...

Toate au dat o mână de ajutor.

A doua zi, soția celui din SS a venit la salon. Și-a probat noua rochie și s-a uitat nedumerită în oglinda camerei de probă.

— Nu-mi amintesc să fi fost așa modelul.

— Sigur că așa a fost, a răspuns Marta liniștită. Nu-i așa că arată frumos? O nouă modă...²

Dezastru evitat. Deocamdată.

Croitoresele s-au întors la lucru, împungând cu acul, și au mai prins o zi ca prizoniere la Auschwitz.

Forțele care convergeau pentru a crea un salon de modă la Auschwitz erau responsabile și de modelarea și fracturarea vieților femeilor care aveau să ajungă să lucreze acolo. Cu două decenii înaintea, pe când croitoresele erau fete tinere sau doar copii, nu aveau idei despre felul în care destinele lor aveau să converge într-un asemenea loc. Chiar și oamenilor mari din viețile lor le-ar fi fost greu să înțeleagă un viitor în care se face croitorie pe comandă în plin genocid industrializat.

Când suntem copii, lumea este foarte mică, însă plină de amănunte și de senzații. Cum îți zgârie lâna pielea, cum îți alunecă degetele pe nasturii îndărătici, cum te fascinează ațele care se descos din genunchiul rupt al unui pantalon. La început, orizontul e doar între pereții casei unei familii, apoi se întinde până la colțul străzii, dealuri, păduri și orașe. Nu ai niciun sentiment despre ceea ce se va întâmpla în viitor. Cu timpul, amintirile și diverse obiecte sunt tot ce rămâne din anii pierduți.

Irene Reichenberg în copilărie

Unul dintre chipurile care ne privesc din trecut este cel al lui Irene Reichenberg în copilărie; data nu e cunoscută. Din penumbră, trăsăturile ei apar palide; îmbrăcămintea nu se distinge. Are obraji rotunjiți de un zâmbet șovăitor, ca și cum nu prea ar vrea să arate ce simte.

Irene s-a născut pe 23 aprilie 1922 la Bratislava, un frumos oraș cehoslovac aflat pe malurile Dunării, la mai puțin de o oră distanță de Viena. S-a născut la trei ani după un recensământ care arăta că populația orașului era în principal o combinație etnică de nemți, slovaci și maghiari. Din 1918, cu toții ajunseseră sub controlul politic al noului stat cehoslovac, însă comunitatea de aproape 15 000 de evrei era așezată într-un anume cartier, la câteva minute de mers de malul nordic al Dunării.

Inima cartierului evreiesc era Judengasse, sau Židovská ulica – Strada Evreilor. Înainte de 1840, evreii fuseseră segregati pe această unică stradă înclinată din Bratislava, parte a moșiei castelului local. Porțile de la fiecare capăt erau încuiate noaptea de gardienii municipali, creând practic o stradă-ghetou, care lăsa să se înțeleagă clar că evreii trebuiau văzuți separat de alți locuitori ai Bratislavei.

În deceniile care au urmat, legile antisemite au fost relaxate, permițându-le familiilor evreiești mai înstărite libertatea de a se muta de pe această stradă în orașul propriu-zis. Clădirile baroce odată maiestuoase ale Străzii Židovská au fost împărțite în blocuri de locuințe înghesuite, care găzduiau familii numeroase. Deși zona era cunoscută drept una ieftină, străzile pavate erau curate, iar magazinele și atelierile erau pline de oameni. Era o comunitate strânsă și unită. Toți se cunoșteau între ei. Și știau și treburile celorlalți. Locuitorii aveau un sentiment deosebit de apartenență.

Atunci a fost cea mai fericită perioadă din viața mea. Acolo m-am născut, acolo am crescut, acolo trăiam cu familia mea. -- Irene Reichenberg³

Strada Židovská era un loc minunat pentru copii, care intrau și ieșeau din casele prietenilor și ocupau strada și trotuarele cu jocurile lor. Casa lui Irene era la numărul optsprezece, la etajul doi al unei clădiri de pe colț. Erau opt copii în familia Reichenberg. Ca în orice familie mare, între frați se creau diferite alianțe și loialități, precum și o oarecare distanță între cei mai mari și cei mai mici. Unul dintre frații lui Irene, Armin, lucra într-un magazin de dulciuri. Avea să plece în Palestina sub mandat britanic și să fie cruțat de traumele imediate ale Holocaustului. Celălalt frate, Laci Reichenberg, lucra la o firmă evreiască distribuitoare de textile. Era căsătorit cu o tânără slovacă pe nume Turulka Fuchs.

În copilăria lui Irene, nimeni din familia ei nu se gândea la război. Speranța era că toate acele orori luaseră sfârșit după Armistițiul din 1918 și odată cu nașterea noii țări, Cehoslovacia, unde evreii erau cetățeni. Irene era prea mică să înțeleagă lumea din afara cartierului evreiesc. Drumul ei, la fel ca al celor mai multe dintre fetele vremii, era să devină pricepută la treburile casei, pentru a se căsători și a deveni mamă, urmând exemplul surorilor ei mai mari. Katarina, alintată Käthe, era curtată de un tânăr chipeș pe nume Leo Kohn; Jolanda – Jolli – s-a căsătorit în 1937 cu electricianul Bela Grotter; Frieda avea să fie următoarea care să se căsătorească, devenind Frieda Federweiss, așa că mai rămâneau doar Irene, Edith și Grete.⁴

Întreținerea financiară a acestei familii numeroase îi revenea tatălui lui Irene, Shmuel Reichenberg. Shmuel era cizmar, unul dintre mulții meșteșugari de pe Strada Židovská. Meșteșugul și sărăcia cizmarilor au fost

imortalizate în basme. Era cu adevărat ceva magic în felul cum Shmuel tăia și modela bucăți de piele subțire pe calapodul din lemn, cum făcea cusături cu sfoară cerată și cum bătea cu grijă fiecare cui, aplecat asupra lucrului de la șapte dimineța până seara târziu, totul fără ajutorul mașinăriiilor. Banii erau puțini și vânzările nesigure. Pentru mulți locuitori ai Străzii Židovská, încălțări noi sau chiar reparațiile erau un lux. În greii ani interbelici, cei mai săraci mergeau desculți ori își țineau încălțările legate cu cârpe ca să nu le cadă din picioare.

Dacă tatăl lui Irene întreținea familia, mama ei, Tzvia – Cecilia – era casnică și gătea pentru ei. Ziua ei de lucru era chiar mai lungă decât a bărbatului. Treburile casei erau grele fără mașinării și servitori care să ajute, ci doar cu fiicele ei. O dată la doi ani, Tzvia era însărcinată, ceea ce însemna și mai mult gătit, spălat rufe și curățenie. În ciuda familiei numeroase și a venitului mic, Tzvia făcea tot ce putea pentru ca fiecare copil să se simtă deosebit. Odată, Irene a primit o delicată specială de ziua ei: un ou fiert, numai pentru ea. A fost încântată, iar prietenii ei de pe Strada Židovská au aflat despre această minune.

Printre prietenii din acest grup special era o fată dintr-o familie de evrei ortodocși – Renée Ungar. Tatăl lui Renée era rabin, iar mama se ocupa de casă. Cu un an mai mare decât Irene, Renée era îndrăzneată, în timp ce Irene era liniștită.⁵ Un portret al lui Renée din 1939 trădează calm și inteligență, în contrast cu canafurii în două culori care atârnă de gulerul rotunjit de tip „Peter Pan”.

Renée Ungar în 1939

Cu zece ani înainte de această fotografie, pe când Irene avea șapte ani, a căpătat o nouă tovarășă de joacă ce avea să-i devină prietenă pe viață și însoțitoare curajoasă în cea mai sfâșietoare călătorie a vieții ei.

Aceasta era Bracha Berkovič.

Ne-am simțit bine acolo. — Bracha Berkovič

Bracha era o fată de la țară, născută în satul Čepa, pe înălțimile Ruteniei Carpatice. Departe de centrele industriale, această parte a Cehoslovaciei interbelice era bazată în principal pe agricultură. Satele și așezările rurale se deosebeau prin obiceiuri și dialecte locale sau chiar prin modele de broderii.

Pentru Bracha, peisajul copilăriei era dominat de culmile aparent nesfârșite ale munților Tatra, care se domoleau devenind dealuri cu trifoi, secară, orz și vârfuri de frunze verzi de sfeclă de zahăr. Câmpurile erau lucrate

de cărduri de femei tinere îmbrăcate în cămăși cu mâneci bufante, fuste largi suprapuse și baticuri colorate. Fetele se duceau cu găștele la iarbă, țăranii săpau și culegeau recolta. Vara se purta bumbac vopsit și culori deschise – carouri și dungi. Iarna era nevoie de țesături grele, făcute în casă, și de lână. Hainele erau închise la culoare, în contrast cu zăpada. Șalurile călduroase cu franjuri se înfășurau în jurul capului și erau prinse sub bărbie sau încrucișate și legate la spate. La manșete și la cusăturile mâneștilor străluceau fâșii de broderii înflorate.

Mai târziu în viață, Bracha a avut o legătură strânsă cu hainele, dar și la naștere la fel. Mama ei, Karolina, a fost nevoită să continue să spele rufe până spre sfârșitul sarcinii. În satele din Carpați, femeile cărau în zori baloți de rufe la râu, unde munceau desculțe în apa rece, în vreme ce copiii se jucau pe mal. Se mai spăla și acasă, opintind rufele pline de săpun în cazane, frecându-le de scândurile de spălat, storcându-le cu mâinile crăpate, apoi aruncându-le pe sfoară la uscat. Într-o zi rece și ploioasă, Karolina se urca pe o scară ca să agațe rufele grele la uscat sub streșină, când a simțit primele dureri ale facerii. Era 8 noiembrie 1921. Karolina avea doar nouăsprezece ani. Era primul ei copil.⁶

Bracha s-a născut în casa bunicilor ei. Deși casa era mică și înghesuită, cu doar un cuptor de lut pentru încălzire și apă de la pompă, Bracha își amintea copilăria ca fiind raiul pe pământ.⁷

Amintirile ei fericite se datorau dragostei familiei, în ciuda unor tensiuni inevitabile.⁸ Căsătoria părinților ei fusese aranjată de un pețitor local – lucru oarecum obișnuit în Europa de Est la vremea aceea – și era o uniune reușită între doi oameni conștiincioși și destoinici. Salomon Berkovič, care se născuse surdomut, fusese menit surorii mai mari a Karolinei, însă ea l-a respins din cauza dizabilităților. La optsprezece ani, Karolina a

fost amăgită să-i ia locul surorii ei, ispitită de visul de a se vedea mireasă îmbrăcată în alb.

S-au străduit cu toții cât au putut, ducând o viață apăsătoare și grea. — Bracha Berkovič

La scurt timp după nunta Karolinei cu Salomon, au venit copiii. Bracha s-a născut pe neașteptate în ziua de spălat rufe, apoi au venit Emil, Katarina, Irene și Moritz. Casa cea mică era atât de plină, încât Katarina – alintată Katka – a fost trimisă până la șase ani să locuiască la mătușa ei Genia, care nu avea copii. Deși Bracha era apropiată de Irene, sora ei mai mică, atunci când Bracha și Katka au fost transportate la Auschwitz împreună, o legătură indestructibilă s-a țesut între ele. Loialitatea frățască a făcut ca ele să aibă același destin la Atelierul de croitorie de lux.⁹

În lumea copilăriei ei, Bracha simțea aroma de pâine *challah* de Sabat, savura biscuiți din aluat nedospit presărați cu zahăr și mîncă mere la cuptor cu mătușa ei Serena, într-o casă plină de bibelouri și milieuri. Lucrul cu acul și ața i-a lărgit orizontul dincolo de viața din sat. Mai precis, croitoria.

Salomon Berkovič era un croitor foarte talentat, suficient de priceput încât să-și găsească de lucru la Pokorny, o firmă de lux din Bratislava. Și-a adus mașina de cusut de la Čepa la oraș și, încet-încet, și-a creat clientela fidelă, lucrând acasă, pe Strada Židovská, împreună cu un ajutor care făcea reparații și modificări. În timp, afacerea a crescut până la trei angajați – toți surdomuți –, plus unchiul Brachăi, Herman, ca ucenic. În fiecare an, Salomon călătorea până la Budapesta ca să asiste la prezentări cu cele mai noi stiluri de modă pentru bărbați.

Reușita afacerii lui se datora în mare parte ajutorului neobosit al Karolinei, care îl urmăsea la Bratislava ca să ajute cu clienții și cu probele. Hotărâtă să nu fie lăsată în urmă, Bracha vărsase suficiente lacrimi încât să o convingă pe mama ei să o ia și pe ea la Bratislava.

Pentru o fată de la țară, a fost o călătorie cu trenul palpitantă – se amesteca printre ceilalți pasageri și se întreba ce va găsi la capătul drumului. Anunțurile din tren erau scrise în cehă, slovacă, germană și franceză, reflectând diversitatea de popoare din Cehoslovacia. Pe fereastra vagonului se vedea cum peisajul se schimba. Trenul ajunsese într-o lume nouă și uimitoare.

Bratislava avea copaci verzi, clădiri noi și strălucitoare și oameni care făceau cumpărături, cărucioare, cai, căruțe de negustori, automobile și tramvaie electrice. Pe Dunăre, barje cu mărfuri, remorhere și bărci cu zbatari înaintau pe apele liniștite. Pentru Bracha, apartamentul de pe Strada Židovská era un loc plin de minuni, față de viața rurală din Čepa. Aveau apă de la robinet, nu găleți umplute de la pompă. În loc de lămpi cu gaz, becuri electrice care se aprindeau și se stingeau de la întrerupător. Minunea supremă era toaleta, la care puteai trage apa. Mai mult, avea posibilitatea de a întâlni prieteni noi. Fetele pe care avea să le cunoască la Bratislava aveau să-i fie tovarășe de-a lungul celor mai mari greutăți pe care aveau să le aducă anii de război.

Îmi plăcea totul, totul, totul... Îmi plăcea să merg la școală. — Irene Reichenberg

Bracha a cunoscut-o pe Irene Reichenberg la școală. Educația era o caracteristică de bază a vieții evreilor, indiferent cât de săracă era familia. La Bratislava erau multe școli și licee. Hainele purtate pentru o fotografie